

«Ջարդն է, դուռդ բաց» Ռուբեն Մեակ (1885-1915)

Առակարկ հաւատարմութեան ու աւուսնական սիրոյ տիպար բանաստեղծը եղաւ Ռուբեն Մեակ¹, որ արեւմտահայ քերթողութեան ծաղկաստանը դրասանգեց սիրային զգացումներու իրայատուկ քնքշութեամբ ու խորհրդապաշտ զգայնութիւններու երանգներով:

Մարմարայի ելրոպական ասիերուն տարածուող «Միլիվրի» գիւղը եղաւ իր ծննդավայրը:

Բանիմաց աշակերտ ու նրբամիտ պատանի, մեքենա Պերպերեանի թելադրանքով Եօժանդակութեամբ, 1905ին կը մեկնի Ջուիցերիա, Լոզանի թշկարեան համալսարանը յաճախելու:

Վեց տարի ետք կը ստանայ իր վկայականը ու կը սկսի պաշտօնավարել տեղւոյն հիւանդանոցներուն մէջ:

Այս շրջանին է, որ կը ծանօթանայ, կը համակրի ու կը սիրահարուի Ժաննի Արել անունով գերմանացի օրիորդի մը, որ գեղարուեստի մասնաճիւղին կը հետեւէր նոյն բաղաքին մէջ:

Երջանիկ էին միասին, ի հեճուկս՝ Լոզանէն Պոլիս երկուքին ծնողներուն ցուցաբերած ընդդիմութեան: Սակայն ի նշ փոյթ, երբ արտերն են առջցուն փոխադարձ սիրով, ու 1910ի Յուլիսին, ցկեանս հաւատարմութիւն պիտի խոստանան իրարու, պսակուելով հայ ծեսի սրբազան արարողութեամբ:

Ռուբենի շնորհապարգեւ տիպարը շուտով պիտի փոխէր կացութիւնը, առիւթնելով փափկանկատ վերաբերումն ու համակրանքը իր կնոջ ծնողներուն, որոնք գոհարաւիճառ էին ու բարեկեցիկ:

Քան տարեկան էր տիկին Մեակ ու գեղանի: Անդրադատնալով իր մտքին, Ստեփան Թոփչեան կը ներկայացնէ զինք որպէս «արտակարգ հոգիի եւ գեղեցկութեան մարմնազում» (Երեւան, «Լոյս», 1995):

Մեակի շունչին տակ, հետզհետէ պիտի հալանայ Ժաննի, պիտի սորվի հայերէն ու իրենց երկու գառակները՝ Լեւոն եւ Շամիրամ մեծցնէ հայեցի դաստիարակութեամբ:

Գեղեցիկ էր ամեն ինչ, մինչեւ այն օրը՝ երբ Մեակ կ'որոշէ վերադառնալ Պոլիս, նտիրուելու գրական ու հայկական գործունէութիւններու,

փոխան Արեւմուտքի ընծայած հանգստաւելակեանքին, ճիշտ այդ Արեւմուտքը

«ուր խիղճը բար մ'է մարդը՝ մեքենայ աշխարհ գործարան մ'անխոնջ, անխրնայ սերը հաշրու մ'ը կրօնքը՝ գրամ» (Մարդերգութիւն):

Եւ այսպէս, 1914ի Յունիսին, Մեակ ընտանեօք կը վերադառնայ Պոլիս:

Տխուր է Ժաննի: Նաւահանգիստին մէջ անիմանալի անձկութիւն մը կը վրդովէ զինք, ի տես թրքական համայնապատկերին, ու կը թախանձէ. «Ռուբեն, ետ դառնանք այս շոգենաւով, եւ շատ չհաւնեցայ այս երկրին: Մտկում եկաւ վրաս, չի ու տեսներ, ոչ մէկուն դէմքը կը ժպտի» («Շանթ» Կ. Պոլիս, 1918):

Գիր ու գրականութիւն... Մեակ մտքով արդէն հեռունէրը կը թեւածէ, մոռնալով քարափին վրայ չարագուշակ նախազգացումն ու պաղատանքը իր կնոջ:

1 Ռուբեն Զիլինկերեան ճանչցուած է հայ գրականութեան մէջ Ռուբեն Մեակ անունով

Հուլիս երկու ամիս... ու պիտի բռնկի Համաշխարհային Ա. Պատերազմը, եւ մտայնականակալներ պիտի ստուերեն Մեակի ամենօրեան:

Անխուստիելի է հայ քաղաքացիներուն զօրակոչը: Մեակ, իր կարգին, կը զինուորագրուի Օսմանեան բանակին որպէս բժիշկ՝ հարիւրապետի աստիճանով:

Կը ընտրին հետզհետէ անցեալի օրերը գեղեցիկ, ու կարճ ժամանակամիջոց մը ետք, Մեակ կը ձերբակալուի, որովհետեւ հայ էր, ու կը դրկուի «Չանկըրը»-ի բանտը:

Թեպէտեւ հսկողութեան տակ, սոյն արգելանոցին մէջ եւս Մեակ կը շարունակէ գործել իբր բժիշկ, կը դարմանէ կան թուրք հիւանդներ, որոնց մէջ կար Արապաճիպաշը Բամայիլ անունով յայտնի թուրք «Չէթե»-ի մը աղջիկը:

Շնորհիւ Մեակի կատարած ախտաճանաչումին ու մատակարարած խնամքներուն, մահուան ստուերը կը նահանջէ ու աղջիկը կը բուժուի:

Սակայն, հարցը կը կնճռուի երբ աղջիկը կը յայտնէ իր եօր, թէ սիրահարուած է հայ բժիշկին ու կը փափաքի անկայման հետը ամուսնանալ:

Պահ մը վարանելէ ետք, հայրը կ'ընդունաջէ իր աղջկան խնդրանքին ու վճռակամ կը դիմէ հայ բժիշկին:

Քաղաքավարութեան ու երախտապարտ խօսքերու շարաններէ ետք, իր աղջկան աղերսը կը յայտնէ Տոքթոր Մեակին: «Աղջիկս շատ երջանիկ է քեզի պէս բժիշկի մը ծանօթանալուն համար: Սիրահարուած է քեզի եւ հետոյ ամուսնանալ կ'ուզէ: Հո՛ս, դուք բոլորդ մեռնելու դատապարտուած էք եւ ո՛չ ոք կարող է ձեզ ազատել: Եթէ ընդունիս իսլամանալ եւ ամուսնանալ աղջիկիս հետ կը փրկեմ քեզ: Ապա թէ ոչ...»:

Մեակ կ'ատարկէ, թէ արդէն ամուսնացած է, ու հայր՝ երկու զաւակներու:

Բամայիլ կը պատասխանէ «Մեր կրօնքին ըստ խոչընդոտ մը չէ ամուսնացած ըլլալը: Եթէ եւ վաղը պատասխանդ կու տաս»:

Մեակ կը մերժէ թուրքին առաջարկը:

Հո՛ս, մարդկային զրիշը կանգ կ'առնէ, որովհետեւ ժաջեալը պիտի դառնայ եղերերթութիւն մը աղկալի: Ու մտածել, թէ նկատմամբ համանակակից մտաւորականներուն, Մեակ

շատ աւելի կանուխէն զգացած էր եւ գուժած վերահաս կոտորածի մը սպառնալիքը, որ կը կուտակուէր արեւմտահայութեան հորիզոնին վրայ. «Չարդն է, դուռդ բաց» (Հայաստան):

Օգոստոսի 26ին, «Չանկըրը»-ի դռները կը բացուին առաւօտ կանուխ: Խուճ մը զինուորներու հսկողութեան տակ՝ երկու կառքերով դուրս կը տարուին Ռուբէն Մեակ, Դանիէլ Վարուժան եւ ուրիշ երեք հայեր՝ Օննիկ Մաղազաճեան, Վահան Թեհեայեան եւ Յարութիւն անունով արեւստաւոր հացագործ մը:

Դեպի Այաշի բանտը զացող ճամբուն վրայ, զինեալ Չէթներ կը յայտնուին յանկարծ ու կը կեցնեն երկու կառքերը: Չինուորները կը փորձեն զինադրել, բայց իրենց ենթասպան կը պատուիրէ, որ ետ քաշուին:

Տեղափոխութիւն մը չէր, ուրե՛ւս, այլ որոգայթ մը կանխամտածուած ու ծրագրուած:

Ռուբէն Մեակ, Դանիէլ Վարուժան եւ իրենց երեք ընկերները, մօտակայ ձորի մը խորերը կը տարուին: Չէթները կը յարձակին իրենց վրայ, կը կողոպտեն, կը մերկացնեն ու ծառերուն կապելով կը շարչրկեն. ապա, ամենայն հանդարտութեամբ, դաշոյններով մէկիկ մէկիկ կ'անդամահատեն ու կը մորթաւտեն: Դանիէլ Վարուժանի կարշնեղ մարմինը աւելի զինադրելով, կը պատեն իր որովայնը եւ զոյգ աչքերը կը կուրցնեն:

Ապա թէ ոչ... սպանուեցած էր Արապաճիպաշը Բամայիլ եւ այժմ, ներկայ էր հոն, Չէթներու խումբին մէջ, ահ, որու աղջիկն էր, որ մահէն փրկուած էր շնորհիւ Մեակի դարմանումներուն:

Ռուբէն Մեակ կանախակուեցաւ

Որովհետեւ հայ էր,

Որովհետեւ մերժեց իսլամանալ,

Որովհետեւ մերժեց սակարկել իր ամուսնական սէրն ու հաւատարմութիւնը:

Լահատակ բանաստեղծը իր հետ տարաւ Երզնէրը հայ գրականութեան, բայց «Փողոց ալոդը» իր քերթուածին մէջ, թողոյց յե-տին զարկը իր սրտին որպէս պատգամ անժամանակ.

«Գիտցիր, որ ի՛նչ ալ ըլլան կամ ընեն, մարդերը զագիր կենդանիներ են»:

Վարդան Թշիշեան